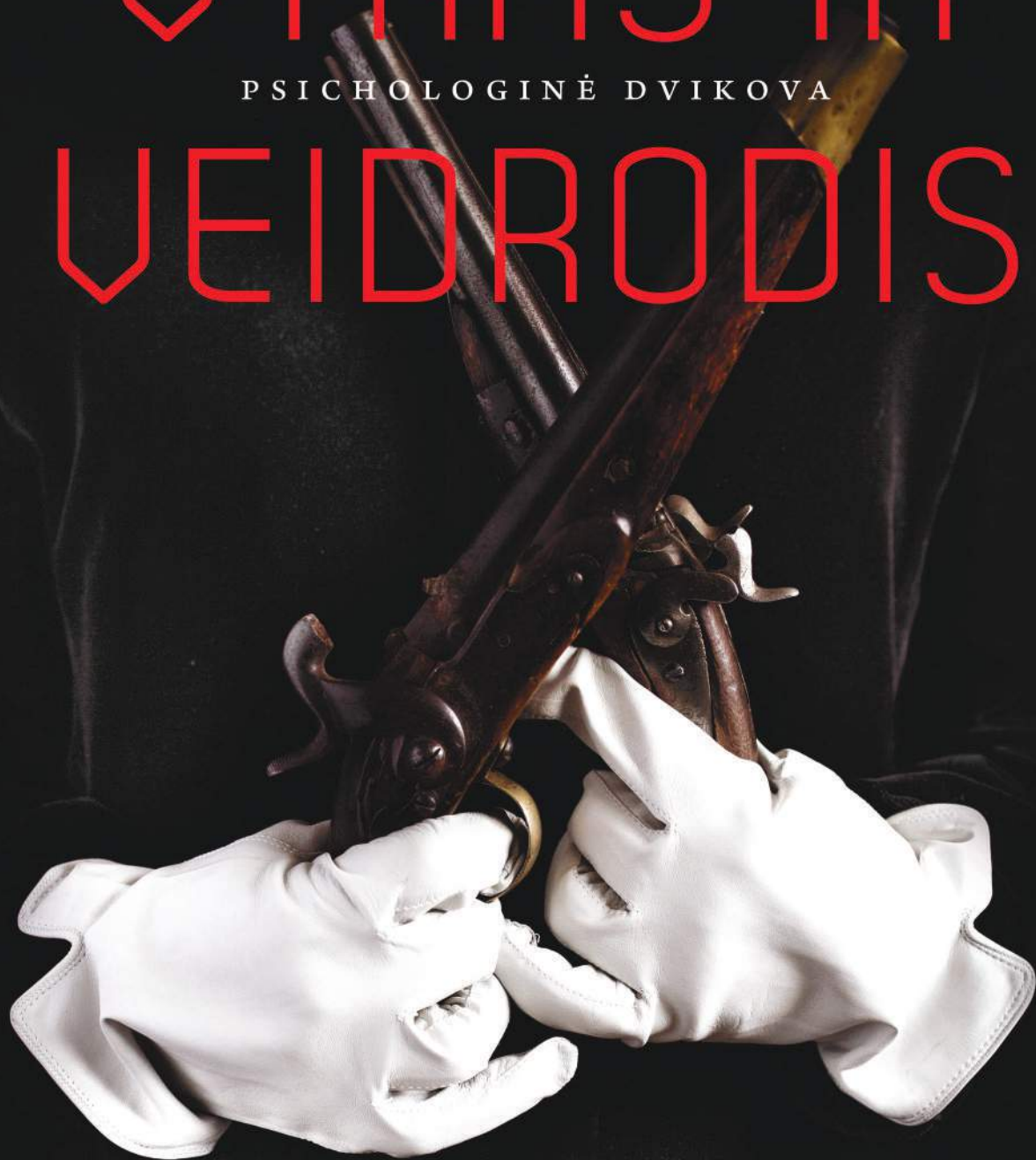

VYRAS IR PSICHOLOGINĖ DVIKOVA VEIDRODIS

EUGENIJUS SKERSTONAS

Sofoklis

EUGENIJUS
SKERSTONAS

U Y R A S I R
U E I D R O D I S

PSICHOLOGINĖ
DVIKOVA

Sofoklis

VILNIUS, 2015

TURINYS

- 8/ PRATARMĖ**
- 20/ KLASIKA IR ROMANTIZMO IŠVAKARĖS:**
puošnaus vyriško drabužio epocha
- 44/ XIX AMŽIAUS PRADŽIA:**
vyriškojo elegantiškumo metamorfozės
- 78/ XIX AMŽIAUS ROMANTIZMO POVEIKIS VAKARŲ KULTŪRAI**
- 79/ Romantizmo epochos ypatumai
 - 111/ Trečioji meninės raiškos forma:
portretas – veidrodinis asmenybės atspindys
 - 119/ Europos dendizmas:
tikra ir iliuzinė gyvenmenos kultūra
- 148/ XIX AMŽIAUS ANTROJI PUSĖ:**
„kaltės“ dėl vyriškojo puošnumo metas
- 186/ XX IR XXI AMŽIUS:**
naujojo dendizmo romantika
- 298/ AUTORIAUS PADĖKA**
- 302/ NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS**

oterų ir vyrų išvaizdos madai, kaip vienai iš gyvenosenos raiškos formų, nėra būdingas nei tęstinumas (tada kalbėtume apie tradicijos tąsą), nei tolygus vystymasis (ji nuolat keičiasi nenuspėjamai), bet turime pripažinti, kad įspūdingiausios praeitų laikų aprangos ypatybės vis prisimenamos ir moderni mada vėl bando panaudoti jas savo reikmėms. Tai viena iš priešasčių sugrįžti prie šiuolaikinės mados ištakų – XVIII ir XIX amžiaus vestimentarinės (lot. *vestimentum* – rengimosi veiksmas) kultūros. Išvaizdos kultūra yra bendrosios kultūros dalis, labai svarbi individo jausenai pasaulyje. Karalienės Viktorijos laikų anglų rašytojas Thomas Carlyle'as drabužius vadino išmoningai sukurtais daiktais, suteikiančiais galimybę išsiskirti iš kitų ir įrodyti savo šaunumą. Jo nuomone, drabužių misija – paversti elegantiškumą individo vertės įrodymu. Būtent elegantiškumo šiuolaikinė įvairias tendencijas atliepanti mada semiasi iš romantizmo epochos aprangos kultūros. Senų laikų, ypač romantizmo, aprangos elementai suteikia mūsų laikų asmens išvaizdai individualumo ir kartu atitinka greitai kintančias madingumo tendencijas. Šio leidinio tikslas – analizuojant praeitų amžių vestimentarinę kultūrą atskleisti vyrų mados įtaką kultūringos gyvenosenos formavimuisi apskritai. Mada iš kitų raiškos sričių išsiskiria tuo, kad originalios ar išskirtinės išvaizdos siekiantys žmonės, jei geba nujausti, kas sudaro originalumo ir išskirtinumo esmę, patys tampa išvaizdos, įdomių aprangos derinių, jų akcentų kūrėjais. Ne mažiau svarbu atsakyti į klausimus, kodėl išvaizdos ypatybės, kurios buvo laikytos esetine vertybe prieš porą šimtų metų, vėl atpažįstamos ir pripažįstamos, kodėl jų interpretacijos laikomos šiuolaikiniu autentišku, konkrečiau autoriaus ar autorių grupės meninės kūrybos rezultatu.

Gilintis į įvaizdžio problematiką verčia ir būtinybė gretinti romantizmo epochos ir mūsų dienų herojų psichologines savybes (deja, tik tokiu laipsniu, koku įmanoma jas „rekonstruoti“ vaizduotėje) ir iš tokio palyginimo

► François Boucher (1703–1770). XVIII a. antra pusė, Prancūzija. Rokoko stilius. Sangina, popierius. *Jaunas vyras*. Asmeninis rinkinys. Lietuva, Vilnius.

♦ François Boucher. *Jaunas vyras*. Fragmentas: apykaklės kaspino mazgas.

► François Boucher sangina ir vyriškas kvapusi vanduo *For him* (HAYARI, Paryžius), kurį kūrėjai ir gamintojai skiria simpatizuojantiems dendžio įvaizdžiui.

padaryti išvadas apie nekintančias žmogaus psichikos ypatybes. Siekdamas atlikti išsikeltas užduotis, aptarsiu Lietuvos klasicizmo ir romantizmo tapybos ir grafikos portretus, kuriuose vaizduojami žinomi ir mažiau žinomi arba visai nežinomi asmenys. Kad ir kokia bendrystė juos siejo, aš aptarsiu tik išvaizdą ir aprangą ir tuo remdamasis pabandysiu apibūdinti, kaip iš mados galima atpažinti vyro vertės supratimą.

Mane visuomet domino praeities ir dabarties sąsajos, todėl nė kiek neabejodamas pasirinkau neįprastą ir mažai nagrinėtą sritį, iš esmės susijusią su vyro vieta ir jo vaidmeniu formuojant kultūringos gyvenimos ypatybes. Šis leidinys – XVIII amžiaus pabaigos, viso XIX amžiaus ir XX amžiaus pradžios kultūrinių, estetinių, meninių judėjimų ir srovių poveikio šiuolaikinei vyrų išvaizdai apmąstymas. Ypač norėčiau atkreipti dėmesį į klasicizmą ir romantizmą. Romantizmas – XVIII amžiaus pabaigoje Anglijoje ir Vokietijoje susiformavęs daugiakryptis (meniniu, filosofiniu ir ideologiniu atžvilgiu) literatūrinis ir kultūrinis judėjimas, iki XIX amžiaus vidurio išplitęs visoje Europoje. Lietuvoje tuo metu po paskutiniojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo vyksta sudėtingi istoriniai ir socialiniai procesai, kurių įtakos vestimentarinei krašto kultūrai šiame leidinyje aptarti nesiimu, nors pripažįstu, kad jų analizė padėtų aiškiau atskleisti, kodėl to meto Vakarų Europos mados tendencijos Lietuvą pasiekia ne tiek tiesiogiai, kiek per lenkų ir rusų madą. XIX amžiaus pradžioje europinė mada su ryškiais prancūzų, lenkų ir rusų klasicizmo bruožais įsigali ir Lietuvoje, iš dalies išstumdama įprastą vietos gyventojų aprangą. Pirmieji tokias permainas priėmė ir jas skleidė aukščiausių visuomenės sluoksnių atstovai. XVIII amžiaus pabaigoje ir visą XIX amžių Lietuvos dvarų ir miestų kultūroje matomas klasicistinis (arba akademinis) romantiškumas su anglomanijos ir frankomanijos akcentais (ypač pamėgtais Rusijoje ir Lenkijoje). Kad XIX amžiuje Lietuvoje įsitvirtina

• Ernstas Mülleris Zchoppachas. *Rezidencijos interjeras*. Fragmentas: puošnus žiustokoro rankogalis, baltos pirštinės.

► Ernstas Mülleris Zchoppachas (1846–1906). *Veimaras 77*. Medis, aliejus. Rokoko stilius. *Rezidencijos interjeras*. Fragmentas: žiustokorą, šilkinę siuvinėtą liemenę ir kiulotus vilkintis vyras su peruku. Asmeninis rinkinys. Lietuva, Vilnius.

europinė aprangos mada, galime spręsti iš mus pasiekusių to meto meno kūrinių ar jų rinkinių, ypač portretų, o vėliau – fotonuotraukų.

Nors Lietuvoje saviti vyriško grožio kanonai nesusiformavo, o europinė mada niveliavo etniniu požiūriu įvairialypės aplinkos skirtumus, norėčiau paminėti vieną išskirtinę regiono savybę. Lietuvoje išorinio daiktiškojo spindesio siekimas buvo nepriimtinas, kėlė didelę nuostabą, o kuklumas daugelio šio krašto gyventojų buvo laikomas egzistencine dorybe, todėl puošėiviškumo manijos buvo išvengta. Savaiame kyla klausimas: ar tokiomis aplinkybėmis apskritai prasminga kalbėti apie mūsų regiono to meto vyriškos mados fenomeną?

Istorinę retrospektyvą, apibendrinimus ir išvadas – tegu ir netiesiogiai – apybraižos pabaigoje ketinu susieti su dabartimi: ne tik moterų, bet ir vyrų noras gražiai atrodyti, nors ir instinktyvus, taigi įgimtas, bet neugdomas arba sąmoningai slopinamas (sakykim, dėl konservatyvios visuomenės požiūrio į vyrų domėjimąsi išvaizda, apranga), gali būti rimta nevisavertiškumo kompleksų, sąlygų saviapgaulei, psichinės gerovės sutrikdymo priežastis. Nereikėtų pamiršti nenuginčijamo teiginio, kad kiekvieno iš mūsų tikrojo „aš“ gyvenimas yra slaptas (arba siekiama jį paslėpti), tačiau kuo labiau visuomenė gerbia individualumo atsiskleidimą ir priimtina jo raišką viešumoje, tuo visavertiškesnis, turiningesnis ir spalvingesnis yra jos pačios gyvenimas. Tačiau konkreti individualumo forma visada yra naujovė, kuri erzina aplinkinius. Kad visuomenė priprastų prie nematytų reiškinių, taigi ir išvaizdos madų, reikia ne tik laiko, bet ir noro lavintis, siekti permainų.

Vyro išvaizda ilguos šimtmečius buvo jo galios, fizinio atsparumo gamtos negandoms ir kovos su asmeninei gerovei grėsmę keliančiais priešais išraiška. Vis dėlto palaiapsniui apranga ir jos papildiniai įgavo kitą simbolinę prasmę ir į vyro puošimąsi imta žiūrėti kaip į tuštybę. Tai paradoksalu, nes vyrams

► Ernstas Mülleris Zchoppachas. Vokietija,
Veimaras 77. *Rezidencijos interjeras*. Fragmentas:
kiulotai, baltos šilkinės kojinės, juodi odiniai batai
sidabrinėmis sagtimis.

ypač reikšminga visuomeninė savimonė: jie siekia save priskirti tam tikrai visuomenės grupei ir jiems labai svarbu, kaip bus vertinamos jų individualios psichinės, dvasinės ir fizinės savybės. Tačiau tyrinėti vyrų, jeigu ne poreikius, tai bent jau norus, motyvus ar argumentus, susijusius su išvaizdos raiškos formų pasirinkimu, nėra paprasta jau vien todėl, kad nėra patikimų metodų apibendrinti jų įvairovę, taip pat būdų, leidžiančių susisteminti išvadas. Mano pasirinktas kelias – pasinaudoti XIX amžiaus tapybos ir grafikos darbais (daugiausia portretiniais biustais), kurie beveik visi vienaip ar kitaip susiję su Lietuva, ir juose pavaizduotų asmenų aprangos individualumą palyginti su dabartinėmis. Portreto žanras visuomet buvo išskirtinai mėgstamas tiek akademinės tapybos atstovų, tiek visų laikų moderniųjų tapytojų, nors vienu ir kitų stilistinė raiška buvo labai skirtinga. Lietuvoje neturime sukaupę tokios apimties šimtmečių paveldo, koks yra Vakarų ar kitose didelėse Rytų Europos šalyse, bet Lietuvos dailės muziejaus, kitų muziejų ir kolekcininkų turimų meno kūrinių pakako išsikeltiems tikslams įgyvendinti. Kai kuriems teiginiams iliustruoti pasinaudota ir keletu pavyzdžių iš užsienio šalių dailės šaltinių.

XIX amžiuje Europoje pramoninis pakilimas lemia pramoninės ir finansinės buržuazijos, tapusios dominuojančia klase, iškilimą bei sustiprėjimą. Meno kūriniams pradėdama prekiauti be jokių suvaržymų, juolab kad pirmojoje amžiaus pusėje imta lenktyniauti siekiant vis didesnės meninės vertės (kaip ji tuo metu buvo suprantama) ir kuo aukštesnės įgyties kainos, parodančios kūrinio savininką esant ne tik turtingą, bet ir išmanantį meno kūrinių kolekcininką. Tapybos darbai, ypač asmeniniai portretai, užsakomi, nes norima patekti į aukštuomenę, kurioje jau dominuoja naujojo, finansininkų sluoksnio atstovai. Vadinamajam buržuaziniam portretui būdinga didinga, nuo klasicizmo darbų nusižiūrėta kompozicija ir tapybinė maniera, tačiau akivaizdu, kad pats asmens portretas „demokratiškesnis“ nei jo pirmtakai.

VYRŲ NORAS ATRODYTI GRAŽIAI visais laikais formavo kultūringą gyvenseną. Tačiau visuomenės požiūris į jų domėjimąsi išvaizda ne visuomet palankus. Išvaizdai ir saviraiškai neabejingi vyrai dažniausiai pavadinami dendžiais. Iš tiesų dendizmas yra ypatinga gyvenenos kultūra. Dendis – tobulas rafinuoto elgesio įsikūnijimas, valdomas asmens grožio kulto. Jis nenori nieko kito, tik žiūrėdamas į veidrodį įsitikinti savo egzistencijos prasme: tai veidrodis suteikia pasitikėjimo savimi, duoda jėgų atlaikyti visuomenės pašaipas, ugdo valią...

VEIDRODYJE ŽMOGUS MATO SAVO GYVĄ ATSPINDĮ ir įsivaizduoja, kad būtent toks jis yra tikrovėje. Žiūrėdamas į veidrodį, jis tarsi rungtis su pačiu savimi – vyksta intensyvi psichologinė kova, tikint vaizdo objektyvumu, juo stebintis, o tuo pat metu ir klausiant: „Ar tai tikrai aš?“ Šioje knygoje grįžtama prie šiuolaikinės mados ištakų ir analizuojant praeitų amžių vestimentarinę kultūrą atskleidžiamas vyrų mados poveikis kultūringos gyvenenos formavimuisi.

”

Skaitytojas šioje knygoje ras daugybę egzotiškos istorinės empirikos: vyriškų drabužių pavadinimų, su kuriais daugelis mūsų susidūrėme nebent skaitydami XIX amžiaus klasikinius romanus, šiaudien, regis, sunkiai įsivaizduojamų išvaizdos konstravimo pavyzdžių, pikantiškų detalių, tokių kaip Honoré de Balzaco lazda ar lordo Byrono kaklaskarė. Pristatydama bene spalvingiausią vyriškos mados epochą autorius, viena vertus, kelia klausimą apie vyrišką savivoką, kurios simboliu tampa veidrodis, ir jos reprezentaciją aprangoje. Kita vertus, jis atskleidžia, kas iš to vestimentariškai turtingo laiko atkeliavo iki šių dienų ir sėkmingai tebegyvuoja.

Literatūros tyrinėtoja dr. Dalia Satkauskytė

Leidinyje pirmą kartą Lietuvoje išsamiai nagrinėjama vyro kostiumo raida nuo vėlyvojo klasicizmo ir romantizmo laikų iki mūsų dienų. Autorius parodo, kaip vyrų madoje perteikiamas gyvenimo vertės kriterijus, ir kviečia kovoti su banalumu, skatina rasti būdą savajam išoriniam grožiui išreikšti ir neperlenkti lazdos.

Kostiumo dizaineris Ruslanas Rybakovas

“

© Vido Černiausko fotografija.

Socialinių mokslų daktaras EUGENIJUS SKERSTONAS (g. 1958) – trijų išsamių leidinių apie privačių būstų interjerus, taip pat „Mados psichologijos“ autorius, radijo ir televizijos laidų, periodinių leidinių žurnalistų pašnekovas, renginių vedėjas. Šiuo metu – daugelio su mados industrija susijusių disciplinų dėstytojas, žinomas viešųjų paskaitų lektorius.